

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

پروگرام ماسټری تفسیر و حدیث

امارت اسلامي افغانستان

وزارت تحصیلات عالی

معاونت امور علمی

تفسیر موضوعی سوره فتح

(ار مسله ماسټری)

محصل: عبدالباری "ناصری"

استاد راهنما: پوهاند دکټور محمد اسماعیل نوری بلخي

سال: ۱۴۰۰ هـ ش، ۱۴۴۲ مـ ق

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

پروگرام ماسټری تفسیر و حدیث

امارت اسلامی افغانستان

وزارت تحصیلات عالی

معینیت امور علمی

تفسیر موضوعی سوره فتح

(رساله ماسټری)

محصل: عبدالباری "ناصری"

استاد رهنما: پوهاند دکتور محمد اسماعیل لیبیب بلخی

سال: 1400 هـ.ش. 1442 هـ.ق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

د پیاوړتیا تفسیر و حدیث

بورډ ماستری

تصدیق نامه

محترم عبدالباری ولد عبدالصیر ID: SH-MST-98-538 محصل دور پنجم تفسیر و حدیث که رساله ماستری خویش را زیر عنوان: تفسیر موضوعی سوره فتح به روز سه شنبه تاریخ ۶/۳۰/۱۴۰۰ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و به اساس بررسی هیات تحکیم مستحق د ۹۰ (نمره په عدد) نود یوه (نمره په حروفو) گردید.

موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیات تحکیم:

ردیف	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دکتور فصیح الله عبدالباقي	عضو هیات	
۲	دکتور عبدالباری حمیدی	عضو هیات	
۳	دکتور محمد اسماعیل لیبب بلخی	استاد رهنما و رئیس جلسه دفاع	

..... معاون علمی

..... امر بورډ ماستری

خلاصه بحث

سوره فتح از لحاظ تقسیم موضوعی به شش مقطع یا بخش تقسیم شده است که در مجموع تمام این مقاطع روی یک موضوع محوری تمرکز دارند، موضوع اساسی سوره فتح را اظهار و غلبه دین بر تمام ادیان دیگر و بشارت برای مجاهدین راه خدا به فوز و نصرت بر بالای کسانی است که کفر می‌ورزند. سوره فتح در سال ششم هجری در راه میان مکه و مدینه هنگامی که رسول خدا-صلی الله علیه وسلم- از حدیبیه باز می‌گشت پس از صلح مشهور میان مسلمانان و مشرکین مکه نازل شده است و از بزرگ ترین مقاصد این سوره بشارت مومنان برای فتح و پیروزی، بشارت پیامبر-صلی الله علیه وسلم- به فتح و مغفرت گناهان گذشته و آینده و منت گذاری به مومنان به هدایت و ایمان و نزول آرامش و اطمینان که سبب زیادت ایمان و یقین شان به نصرت الله جل جلاله است.

در این سوره بزرگ ترین تاثیرات صلح حدیبیه بر عموم مسلمانان بیان شده است که حصول سکینه و آرامش، زیادت ایمان، دخول جنت و پوشانده شدن گناهان شان از مهم ترین آثار صلح حدیبیه عنوان شده است و این نشان می‌دهد، استفاده تربیتی از وقایع نقش بزرگی در تربیه و تکوین شخصیت انسان مسلمان دارد. همچنان در این سوره مهم ترین آثار صلح حدیبیه بر اهل نفاق و اهل شرک، عذاب الیم، غضب خداوند، لعنت و دوری از رحمت خداوند و دخول جهنم بوده است و این نشان می‌دهد که چهره حقیقی برخی افراد در حوادث بزرگ شناخته می‌شود.

کسانی که شرف بیعت الرضوان را در مقام حدیبیه در مقابل جنگ با قریش به دست آوردند، در حقیقت با خداوند بیعت کرده اند و از بالا ترین فضیلت برخوردار شدند و خداوند متعال اهل بیعت الرضوان را به پاداش معنوی مانند: رضایت الهی، نزول آرامش و اطمینان در دل‌های شان و همچنان به پاداش مادی مانند: فتح خیبر، فتح مکه، غنایم خیبر، غنایم هوازن در حنین و سرانجام غنایم فارس و روم مورد انعام و احسان قرار داد. و این وعده‌هایی که خداوند متعال برای مسلمانان از قبیل به دست آوردن غنایم هوازن، غنایم فارس و روم و غیره که مسلمانان به هیچ وجه انتظارش را نداشتند، دلالت بر اعجاز غیبی قرآن و صدق نبوت پیامبر-صلی الله علیه وسلم- می‌کند و نشان می‌دهد که قرآن کریم از نزد کسی نازل شده است که از گذشته و آینده به شکل دقیق خبر دارد.

واژه های کلیدی: سوره، فتح، قرآن، موضوع، صلح، حدیبیه.

فهرست مطالب

مقدمه

اسباب اختیار موضوع:	Error! Bookmark not defined.
اهمیت موضوع:	Error! Bookmark not defined.
سوال های تحقیق:	Error! Bookmark not defined.
پیشینه تحقیق	Error! Bookmark not defined.
روش تحقیق:	Error! Bookmark not defined.
مشکلات من در تحقیق	Error! Bookmark not defined.

تمهید

مفاهیم کلی بحث

موضوع اول: تعریف و تاریخچه تفسیر موضوعی	Error! Bookmark not defined.
فرع اول: معنای لغوی	Error! Bookmark not defined.
فرع دوم: معنای اصطلاحی	Error! Bookmark not defined.
فرع سوم: تاریخچه تفسیر موضوعی	Error! Bookmark not defined.
چهارم: اهمیت و فواید تفسیر موضوعی	Error! Bookmark not defined.
موضوع دوم: معرفی سوره فتح	Error! Bookmark not defined.
فرع اول: نام و وجه تسمیه سوره	Error! Bookmark not defined.
فرع دوم: تاریخ نزول سوره فتح	Error! Bookmark not defined.
فرع سوم: ترتیب سوره فتح	Error! Bookmark not defined.
فرع چهارم: تعداد آیات، کلمات و حروف سوره فتح	Error! Bookmark not defined.
فرع پنجم: مکی یا مدنی بودن سوره	Error! Bookmark not defined.
فرع پنجم: مناسبات سوره	Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined..... فرع ششم: فضایل سوره فتح

Error! Bookmark not defined..... فرع هفتم: خصایص سوره فتح

Error! Bookmark not defined..... فرع هشتم: مقاصد سوره فتح

Error! Bookmark not defined..... فرع نهم: سبب نزول سوره فتح

Error! Bookmark not defined..... فرع دهم: موضوع محوری سوره فتح

مقطع اول (6-1)

بشارت، فتح و پیروزی و ثمرات آن (آیات 1-2)

Error! Bookmark not defined..... موضوع اول: مناسبت این مقطع با موضوع اصلی سوره

Error! Bookmark not defined..... موضوع دوم: ترجمه و تفسیر آیات مقطع اول

Error! Bookmark not defined..... فرع اول: ترجمه آیات

Error! Bookmark not defined..... فرع دوم: تفصیل داستان صلح حدیبیه

Error! Bookmark not defined..... فرع سوم: تفسیر آیات

Error! Bookmark not defined..... فرع چهارم: آثار فتح بر پیامبر -صلی الله علیه وسلم-

Error! Bookmark not defined..... فرع پنجم: آثار صلح حدیبیه بر مومنین، منافقین و مشرکین

Error! Bookmark not defined..... موضوع سوم: احکام و اندرزهای استنباط شده از مقطع اول

مقطع دوم (6-2)

مقام والای پیامبر و بیان عذرهای دروغین متخلفین (آیات 8 الی 11)

Error! Bookmark not defined..... موضوع اول: مناسبات مقطع

Error! Bookmark not defined..... موضوع دوم: تفسیر آیات مقطع دوم

Error! Bookmark not defined..... فرع اول: ترجمه آیات

Error! Bookmark not defined..... فرع دوم: تفسیر آیات

Error! Bookmark not defined..... موضوع سوم: احکام و دروس استنباط شده از مقطع دوم

مقطع سوم (6-3)

اعذار متخلفین غزوه حدیبیه (آیات 11 الی 17)

موضوع اول: مناسبات مقطع سوم. Error! Bookmark not defined.....

موضوع دوم: تفسیر مقطع اول. Error! Bookmark not defined.....

فرع اول: ترجمه آیات. Error! Bookmark not defined.....

فرع دوم: تفسیر آیات. Error! Bookmark not defined.....

موضوع سوم: احکام و اندرزهای استنباط شده از مقطع سوم. Error! Bookmark not defined.....

مقطع چهارم (6-4)

بیعت رضوان و آثار مثبت آن (آیات 18 الی 24)

موضوع اول: مناسبت. Error! Bookmark not defined.....

موضوع دوم: اسباب نزول. Error! Bookmark not defined.....

موضوع سوم: تفسیر و ترجمه مقطع چهارم. Error! Bookmark not defined.....

فرع اول: ترجمه آیات. Error! Bookmark not defined.....

فرع دوم: تفسیر اجمالی. Error! Bookmark not defined.....

موضوع سوم: احکام و اندرزهای استنباط شده از مقطع چهارم. Error! Bookmark not defined.....

مقطع پنجم (6-5)

اسباب و اهداف صلح حدیبیه (25-27)

موضوع اول: مناسبات این مقطع. Error! Bookmark not defined.....

فرع اول: ترجمه آیات. Error! Bookmark not defined.....

فرع دوم: تفسیر اجمالی آیات. Error! Bookmark not defined.....

موضوع سوم: احکام و اندرزهای استنباط شده از مقطع پنجم. Error! Bookmark not defined.....

مقطع ششم (6-6)

تحقق رویای پیامبر و اوصاف او و یارانش (27 – 29)

Error! Bookmark not defined..... موضوع اول: مناسبات این مقطع

Error! Bookmark not defined..... موضوع دوم: ترجمه و تفسیر آیات

Error! Bookmark not defined..... فرع اول: ترجمه و سبب نزول آیات

Error! Bookmark not defined..... فرع دوم: تفسیر اجمالی آیات

Error! Bookmark not defined..... موضوع سوم: احکام و اندرزهای استنباط شده از مقطع ششم

1..... خاتمه

1..... الف: نتیجه گیری

5..... ب: پیشنهادها

Error! Bookmark not defined..... ج: فهرست آیات

Error! Bookmark not defined..... د: فهرست احادیث

Error! Bookmark not defined..... هـ: فهرست اعلام

Error! Bookmark not defined..... و: فهرست منابع

خاتمه

این بخش شامل نتیجه گیری، پیشنهادها و فهارس می باشد:

الف: نتیجه گیری

از آنچه در مورد تفسیر موضوعی سوره فتح طی شش مقطع نوشته شده چنین نتیجه گیری می شود:

- 1- سوره فتح از لحاظ تقسیم موضوعی به شش مقطع یا بخش تقسیم شده است که در مجموع تمام این مقاطع روی یک موضوع محوری تمرکز دارند.
- 2- موضوع اساسی سوره فتح را اظهار و غلبه دین بر تمام ادیان دیگر و بشارت برای مجاهدین راه خدا به فوز و نصرت بر بالای کسانی است که کفر می ورزند.
- 3- تفسیر موضوعی فواید زیاد دارد که از جمله، رفع ابهام موضوعی سوره ها؛ آگاهی از شرایط، ویژگی ها، علل و نتایج موضوعات، به دست آوردن یک تفسیر جامع درباره موضوعات قرآنی؛ به دست آوردن اسرار و پیام های تازه قرآن، مهم ترین فواید تفسیر موضوعی قرآن را تشکیل می دهد.
- 4- سوره فتح در سال ششم هجری در راه میان مکه و مدینه هنگامی که رسول خدا-صلی الله علیه وسلم- از حدیبیه باز می گشت پس از صلح مشهور میان مسلمانان و مشرکین مکه نازل شده است.
- 5- بشارت پیامبر-صلی الله علیه وسلم- به فتح و پیروزی آشکار، بیان اینکه خداوند تمام گناهان پیامبر-صلی الله علیه وسلم- را بخشیده است، بیان واقعات صلح حدیبیه، بیان داستان فتح است که الله متعال برای پیامبرش حضرت محمد-صلی الله علیه وسلم- نصیب کرده بود، از ویژگی های سوره فتح است.
- 6- از بزرگ ترین مقاصد این سوره بشارت مومنان برای فتح و پیروزی، بشارت پیامبر-صلی الله علیه وسلم- به فتح و مغفرت گناهان گذشته و آینده و منت گذاری به مومنان به هدایت و ایمان و نزول آرامش و اطمینان که سبب زیادت ایمان و یقین شان به نصرت الله جل جلاله است.
- 7- صلح حدیبیه آثار زیادی بر پیامبر-صلی الله علیه وسلم- گذاشت که مهم ترین آنها بخشیده شدن تمام گناهان، اتمام نعمت با یکجا ساختن نعمت های دنیوی و اخروی، ارشاد و هدایت به راه راست با تبلیغ رسالت و ثبات بر راه حق و نصرت و یاری قوی که دیگر ذلت را در آن راهی نیست.
- 8- صلح حدیبیه به دولت اسلامی در داخل و خارج رسمیت بخشید و استقلال آن شناخته شد و همچنان پیامبر اسلام-صلی الله علیه وسلم- به صفت یک حاکم و رهبر سیاسی در پهلوی پیامبر بودنش

معرفی گردید.

9- عقد صلح حدیبیه قسمی که پیامبر اسلام-صلی الله علیه وسلم را به صفت رئیس دولت معرفی نمود، سبب شد تا قبائل عرب به خصوص قریش مسلمانان را به حیث یک قوت طرف معامله بشناسند و مدینه را به مثابه پایتخت دولت اسلامی بپذیرند.

10- بزرگ ترین تاثیرات صلح حدیبیه بر عموم مسلمانان، حصول سکینه و آرامش، زیادت ایمان، دخول جنت و پوشانده شدن گناهان شان بوده است و این نشان می دهد، استفاده تربیتی از وقایع نقش بزرگی در تربیه و تکوین شخصیت انسان مسلمان دارد.

11- مهم ترین آثار صلح حدیبیه بر اهل نفاق و اهل شرک، عذاب الیم، غضب خداوند، لعنت و دوری از رحمت خداوند و دخول جهنم بوده است و این نشان می دهد که چهره حقیقی برخی افراد در حوادث بزرگ شناخته می شود.

12- رسالت از بزرگ ترین منت هایی است که خداوند متعال بر پیامبر و مردم انجام داده است.

13- دعوتگران و وارثین پیامبر-صلی الله علیه وسلم- باید در دعوت خود از انذار و تبشیر کار بگیرند زیرا پیامبران باهمین دو روش مردم را دعوت می کردند.

14- یگانه روش تعظیم و توقیر پیامبر-صلی الله علیه وسلم- طاعت و اقتداء به سنت او و دفاع از آن است.

15- مهم ترین وظایف پیامبر اسلام-صلی الله علیه وسلم- شهادت، بشارت و انذار است.

16- هدف از ارسال پیامبر اسلام-صلی الله علیه وسلم-، ایمان به الله و نصرت دین الله و رسول، تعظیم و توقیر پیامبر و تسبیح خداوند جل جلاله است.

17- کسانی که شرف بیعت الرضوان را در مقام حدیبیه در مقابل جنگ با قریش به دست آوردند، در حقیقت با خداوند بیعت کرده اند و از بالا ترین فضیلت برخوردار شدند.

18- نقض عهد و شکستن پیمانی که انسان با خداوند می دهد، عاقبت وخیم دارد.

19- کسی که به مال و خانواده مشغول می شود این امر برایش عذر تلقی نمی شود تا به این بهانه از انجام واجبات شرعی و مکلفیت های اجتماعی دوری کند.

20- سوء ظن و بدگمانی در مقابل دیگران حرام و از نشانه های منافقین است.

21- منافقین در امور دنیوی درک و فهم شان بالا است اما در امور دینی از درک و فهم بسیار پایین برخوردار می باشند.

22- امتحان و ارزیابی انسان ها به منظور شناخت و سنجش میزان توانایی های بشری مشروع

است .

23- جهاد از طرف هر امام و رهبر چه نیک باشد و چه فاجر که مطابق امر خداوند و رسول باشد، فرض است.

24- خداوند متعال اهل بیعت الرضوان را به دو نوع پاداش مستحق گردانید که یک نوع آن مادی و نوع دیگر آن معنوی بود. پاداش معنوی عبارت از رضایت الهی، نزول آرامش و اطمینان در دل‌های شان بود و پاداش مادی را می توان آثار مرتبه بر صلح حدیبیه، فتح خیبر، فتح مکه، غنایم خیبر، غنایم هوازن در حنین و سرانجام غنایم فارس و روم را نیز می توان از آن شمار کرد .

25- نصرت الهی زمانی نازل می شود که در دل‌های مسلمانان ایمان، صدق، اخلاص، مجاهدت و صبر موجود باشد.

26- وعده هایی که خداوند متعال برای مسلمانان از قبیل به دست آوردن غنایم هوازن، غنایم فارس و روم و غیره که مسلمانان به هیچ وجه انتظارش را نداشتند، دلالت بر اعجاز غیبی قرآن و صدق نبوت پیامبر -صلی الله علیه وسلم- می کند و نشان می دهد که قرآن کریم از نزد کسی نازل شده است که از گذشته و آینده به شکل دقیق خبر دارد .

27- نصرت خداوند یکی از سنت های جاری خداوند است و گاهی روی یک حکمت به تاخیر انداخته می شود.

28- آگهی از حمله غافلگیرانه تعدادی از مردم اهل مکه بر مسلمانان و سپس عفو و گذشت از آنان نشان دهنده قوت نظامی رسول خدا-صلی الله علیه وسلم- و سیاست بزرگ نظامی و سیاسی او می باشد و این در حقیقت درسی است برای سیاستمداران در جهان، همچنان این قضیه نشان می دهد که اسلام بر حفظ خون انسان ها بسیار حریص است و باید برای رسیدن به صلح قربانی کرد و هر چیزی که مانع صلح می شود از آن صرف نظر نمود .

29- فتح و نصرت و غنایمی که به دست می آید، ثواب و بخششی است که از جانب خداوند متعال برای مومنین صادق صورت می گیرد.

30- یاران رسول خدا-صلی الله علیه وسلم دارای فضیلت خاصی بودند و خداوند متعال از آنان راضی شده است.

31- شعار جاهلیت و عادات و رسومات آن باطل است و آنچه که موافق شریعت اسلامی نباشد قابل اخذ نیست چنانچه خداوند متعال حمیت و تعصب جاهلی مشرکان را نکوهش کرده است.

32- خداوند متعال بر التزام قولی و عملی به کلمه تقوی یعنی لا اله الا الله تشویق و ترغیب کرده

است و کسانی را که بر تحقق شروط و خواسته های تلاش می کنند تحسین کرده است.

33- خداوند -جل جلاله- خودش برای پیامبرش بهترین افراد را انتخاب کرده بود که دارای اوصاف

و ویژگی های خاص بودند و طعن و بدگویی آنان گناه بزرگ است.

34- صفات اصحاب رضی الله عنهم در تورات ذکر شده بوده است.

35- مسلمان بودن باید یک سلسله اوصاف و ویژگی ها را در انسان تبارز دهد قسمی که در

اصحاب رسول خدا -صلی الله علیه وسلم- تغییرات و نشانه های خاص ایجاد شده بود.

ب: پیشنهاد ها

در این رساله سوره فتح به شکل موضوعی تفسیر گردید و من مناسب می دانم به عنوان پیشنهادات نکات ذیل را ارایه کنم:

- 1- محصلین دوره ماستری بخش تفسیر و حدیث، بخاطر نوشتن پایان نامه تحصیلی شان، یک یک سوره قرآن مجید را انتخاب نموده و بر اساس منهج تفسیر موضوعی سوره های قرآن، آن را تفسیر نمایند و این روند تا ختم تمام سوره ها ادامه پیدا کند.
- 2- بهتر است تفسیر موضوعی سوره های قرآن مجید (التفسیر الموضوعی لسور القرآن الکریم) که توسط جمعی از متخصصین تفسیر و علوم قرآنی تحت اشراف دکتور مصطفی مسلم نگاشته شده است؛ به محصلین برنامه تفسیر و حدیث سپرده شود تا ترجمه شده و سپس چاپ شود.
- 3- همچنان تفسیر موضوعی سوره های قرآن کریم (التفسیر الموضوعی لسور القرآن الکریم) که توسط دکتور محمود طهماز الحنفی تالیف شده است به محصلان داده شود تا آن را ترجمه نمایند.
- 4- سوره های قرآن کریم به شکل موضوعی از طریق محصلان تفسیر موضوعی شود و به حیث یک ذخیره علمی در مورد ماستری آرشیف شود و از میان این رساله ها، کدام یک آن که بسیار مفید و به جامعه اهمیت داشته باشد به چاپ برسد.

بخاطر دسترسی به متن کامل این تحقیق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af